

LA SERRA DEL CASTELL DE LLAGUARRES: PROSPECCIONS ARQUEOLÒGIQUES

JORDI BOIX I POCIELLO

1. MORFOLOGIA I RELLEU.

Morfològicament, la serra del Castell de Llaguarres forma part de les serralades pirinenques. Situada al bell mig del sinclinori de la Depressió Mitjana, estructura la comarca de la Baixa Ribagorça en dos sectors: la Ribera d'Isàvena (al N.) i el sinclinal de Benavarri (al S.). És formada per nombrosos plecs anticlinals secundaris que donen lloc a un accident tectònic complex en conjunt, que tenen el punt més elevat al puig de Calbera (1.150 m d'altitud).

El front de pudingues de la serra del Castell de Llaguarres, despullat, cau verticalment al nord, espadat en un desnivell de més de 900 m, damunt el glacis argilós de la ribera de Llaguarres on les terrasses, drenades per l'Isàvena, assoleixen ja dimensions considerables i contrasten amb la característica austeritat dels replans de gres. A la serra, el glacis de la conca monoclinal format per margues d'un centenar de metres de potència, amb bancs de gres, de pudingues, de guix i de lignits, abasta de 2 a 3 km d'amplada i uns 15 km de longitud (E.-O.).

El sector de la Rivera de l'Isàvena, comprès entre els 600 i els 800 m d'altitud, permet tota mena de conreus i l'estabilitat de pobles bastant grans al peu de la serra (Llaguarres, Lasquarri, Capella) i àdhuc de petits caserius (Portaspina, Pociello, etc.) i antigues quadres (l'Avellana, Lasquea, etc.). A partir de la serra del Castell de Llaguarres, vers el sud, les altituds s'esglaonen fins a la sinclinal de Benavarri (700-800 m); el revers d'aquesta

cresta de pudingues oligocèniques, rectilínia, de pendís suau, ha estat afaiçonat pels torrents en llargues llenques erosionades, despullades i cobertes de resinoses i pastius. Recentment, l'acció de l'home ha estat prou intensa per a modificar el paisatge característic mitjançant la repoblació forestal i els artigaments.¹

Des del punt de vista hidrogràfic, la serra del Castell de Llaguarres fa de partió d'aigües entre les conques de la Noguera-Segre i l'Éssera-Cinca. En efecte, l'Isàvena, envellit, no és capaç d'obrir-se camí per les compactes pudingues de la Serra, i es decanta vers ponent, seguint les falda, fins a l'aigua-barreig amb l'Éssera poc abans de Graus.

2. LA HISTÒRIA.

Des del punt de vista històric la serra del Castell de Llaguarres té especial rellevància a l'alta Edat Mitjana. La seva singular morfologia la fa gairebé inexpugnable des del nord i alhora talaia de tota la vall central de l'Isàvena, fins a les serres Interiors del Turbó i del Cis.

D'una manera molt esquemàtica hom pot pensar en la seva utilització pels musulmans com a bastió fronterer amb el comtat carolingi de Ribagorça als segles IX, X i XI. Així, entre el domini cristian a partir de les Serres Interniors, on són situats els vells monestirs d'Ovarra i d'Alaó, i la serra del Castell de Llaguarres, trobem la zona pròpria de marca per on veiem avançar lentament els dominis comtals al llarg del segle X (com podem veure al mapa adjunt). Malgrat la manca de fonts àrabs, sens dubte aquests controlaven la ribera de la vall i des dels miradors de la Serra devien veure, amb preocupació creixent, el davallament dels cristians des de les clenxes i crestalles de l'interfluvi.

La rèplica es produí mitjançant incursions en territori comtal. Ramon I de Pallars-Ribagorça hagué de suportar dues ràtzies àrabs, una al Pallars i vall de la Noguera Ribagorçana (904) per part del valí de Lleida, i una altra el 907 en la qual el senyor d'Osca Muhammad al-Tawil li prengué la regió central ribagorçana. Poc després, Barbastre, la ciutat àrab situada més al nord, esdevingué capital d'un nou districte (929) on eren fortificats al-Qasr (Alquessar), Manyúnis (Munyons) i Antasar. D'altra banda, la frontera meridional de Ribagorça era controlada per la cora de Lleida, que sens dubte comptava com a punts més destacats les garnicions de la serra del Castell

1. J. Boix, *La Ribagorça* dins «Geografia Comarcal de Catalunya», vol. XII, Barcelona 1984, 366 a 369.

de Llaguarres.² El 1006 Abd al-Malik, en el darrer cop de força, penetra, saqueja i destrueix gairebé tot el comtat.

Després de la mort del comte Guillem Isarn (1018), la successió passà a la darrera branca del llinatge, representada per dues dones, fet que suposa el desmembrament del comtat. A l'est, Ramon IV de Pallars Jussà, alhora que es veu voltat pel sud pel comte d'Urgell, dedica tots els esforços al domini de la conca mitjana de la Noguera Ribagorçana. A la resta de la Ribagorça, Sanç III de Navarra, des de ponent, imposa la seva autoritat. En una primera campanya ocupà militarment la part central de la Ribagorça, a partir de Perarriua, fent redreçar la frontera al *statu quo* del final del s. x. A la segona (1023) es proposa de baixar per la vall de l'Isàvena fins a conquerir el Castell de Llaguarres, és a dir, assolir la frontera natural.³ Certament, desconeixem si fou conquerit llavors el Castell de Llaguarres, sens dubte fortificat al període califal; que l'acta de dotació del monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles esmenti la donació de l'església de Lasquarri no prova res,⁴ i de fet el seu fill Ramir I d'Aragó només diu que la «terram qui dicitur Rota» fou recuperada pels pagans «in diebus patris mei».⁵ Tanmateix Sanç III de Pamplona assoleix el prestigi suficient per a iniciar el seu regnat de *dret* a la Ribagorça el 1025, bé que l'afermament de la nova monarquia al país trigarà encara força.

A la seva mort, si no abans, pertoca el regne de Ribagorça i Sobrarb al fill menor dit Gonçal (1035), que mor assassinat al pont de Montclús (1039), i vers el 1047 el seu germanastre Ramir I d'Aragó legitima els seus drets després del reconeixement explícit de Garcia V de Pamplona (1046), del jurament de fidelitat al bisbe d'Urgell (1041), i la clientela d'una nova generació de fidels. En efecte, aleshores s'inicia l'ofensiva final vers la serra del Castell de Llaguarres. La collaboració dels urgel·lesos comandats per Arnau Mir de Tost fou fonamental; aquest fruirà, pel rei d'Aragó, les tinences de Llaguarres, Capella i Lasquarri, i en senyoriu de Falç, Viacamp i Lluçars.⁶ Així, doncs, el fet fou contemporani a l'estada a Lasquarri (1040) d'Arnau, com un senyor ribagorçà més subscrivint la restitució del bisbat de Roda a la seu d'Urgell.⁷ D'altra banda, no pot ésser pas negligida la política de captació, mitjançant la cristianització i afranquiment, de l'element indígena

2. *Vid.* J. Boix, *La Ribagorça al s. XI*, Barcelona 1983 (tesi de llicenciatura inèdita, 141-151).

3. *Idem*, *Diplomatari*, doc. núm. 113, i en el present estudi, apèndix núm. 1.

4. *Diplomatari*, doc. núm. 186 (1040).

5. *Diplomatari*, doc. núm. 187 (1040).

6. *Diplomatari*, doc. núm. 297 (1072).

7. *Diplomatari*, doc. núm. 187.

musulmanitzat. N'és una bona prova la concessió de Ramir I a Raimon, fill de Sunyer Jofred (1049), que ell batejà, i pel servei que li va fer el seu pare d'un cavall (signe de fidelitat i dependència) i 100 mancusos d'or, del casal de la Millera, en alou, amb pobladors, termes i pertinences.⁸

Des d'aleshores el rei d'Aragó assoleix el control de la banda meridional de la serra del Castell de Llaguarres, mentre més al sud, la lluita pel control de les paries fa que Ramon Berenguer I de Barcelona i Ermengol III d'Urgell conquereixin els castells de Purroi i Pilzà (1058). Ja el 1062, Ramir I, des del castell de Benavarri, es preocupa per la repoblació de les Segarres (llavors al terme del castell de Falç, zona de llevant de la Serra) i sobretot per la fermança de fidels cavallers de frontera.⁹ Tancat per la vall de la Noguera Ribagorçana pels comtes catalans, en un cop de força, l'aragonès intenta d'ultrapassar la serra del Castell de Llaguarres pel flanc de ponent, superar el límit de Portaspina, però els àrabs no es podien permetre el luxe de perdre la clau de la vall de l'Esera-Isàvena, i el mateix Rodrigo Díaz de Vivar comanda els reforços del rei de Saragossa que el derroten a Graus (1063); la desfeta és total. Poc després morí també Ermengol III a la Croada de Barbastre (1064), i s'aturen les conquestes cristianes en aquest sector.

La revifalla es produeix després de la unió amb el regne de Navarra (1076), que permet a Sanç Ramires de plantejar-se de nou la conquesta de Graus. Tanmateix no es proposa pas una campanya fulgurant com el seu pare, i els preparatius són lents. Per la banda més propera de la serra del Castell de Llaguarres podem veure que procedeix a l'assentament de fidels, de cavallers francs, és a dir, exempts de qualsevol servei a excepció del delme que correspon al castell.¹⁰ Poc després (1078) el rei completa la submissió d'aquest interfluvi amb la repoblació de Casterlennes;¹¹ més clarament que mai, ara es tracta de la fortificació d'un punt ofensiu penjat damunt la ribera. Tot això permet la conquesta definitiva de Graus (1080), però com podem veure al document de l'*Apèndix* núm. 6, el control dels nius d'àguiles fortificats musulmans no era possible sense atraure's llurs habitants. Superats Munyons i Llomberres, la «reconquesta» cristiana es desplaça més al sud de la serra del Castell de Llaguarres, bé que, com ens informa un document del 1126, l'empenta dels almoràvits arribà fins a Lasquarri.¹¹

8. *Diplomatari*, doc. núm. 220, i *Apèndix*, núm. 2, del present estudi.

9. *Apèndix*, doc. núm. 4.

10. *Apèndix*, doc. núm. 5.

11. *Apèndix*, doc. núm. 6.

3. PUNTS ARQUEOLÒGICS D'INTERÈS.

Les vies de comunicació

Segons les troballes arqueològiques d'època antiga i la toponímia, la principal via de penetració de la Ribagorça central partia del Cinca pel Grado i Torreciutat (*la Civitas*) vers Castro fins a Graus, des d'on agafava la vall de l'Isàvena cap al port de les Ares que franqueja el Turbó per arribar a la vall de Benasc. D'altra banda, malgrat els espadats de la serra del Castell de Llaguarres, el treball de camp demostra l'existència de vies de comunicació S.-N., és a dir, vall de la Noguera-vall del Guart-Isàvena, força més actives abans que avui i que per aquest motiu no poden ésser negligides. En efecte, les principals cabaneres o carreradesaprofitaven els indrets més accessibles de la serra, alhora que utilitzaven les calmes per a pasturar-hi i les fonts per a abeurar-hi. Dins aquestes vies ramaderes la més important era la del Cis, veritable eix transversal transhumant que creuava la serra per la Millera, i que possibilitava l'accés de les estives de les valls de Benasc-Castanesa-Aran-Bof. Des del punt de vista arqueològic és interessant de veure que el seu traçat és estrictament reglamentat al pas dels camps de conreus. L'amplada de la cabanera es restringeix força (3-4 m) i resta inscrita dins murets d'1-1,30 m d'altura per uns 60 m d'amplada. Aquests són fets amb pedra seca, irregular i mal tallada, que és disposada horizontalment fins a la darrera filada, on pedres més grosses amb puntes afilades són collocades obliquament per tal d'impedir el bot de qualsevol animal.

La via més utilitzada era el camí del Coll, que aprofita el naixement a banda i banda de la collada de dos barranquils perpendiculars a la serra. La importància d'aquest camí resta testimoniada per la necròpoli del tossal de Dodrigo,¹² el santuari benavarrès de sant Medard i el monestir de Llinars, i després segueix les deus més importants de la serra vers el Castesillo. La seva amplada és de 4 m i en alguns indrets és excavada a la penya. Del paviment, només en resta un pedregal de còdols, i tan sols s'endevinen algunes estructures. Un exemple de com devien ésser aquests camins, el podem veure prop del pont de Capella: als pendisos hom hi disposava seccions de llosetes planes o verticals i/o petits cantals. Generalment, els camins són flanquejats per grans pedres normalment sense treballar. Per a creuar els petits rierols s'apropen a les falda, on hom construeix pontets de pedra seca irregular amb petites clavegueres formades per grans blocs. L'Isàvena, emperò, exigeix la construcció de grans ponts. El pont de Capella n'és l'exemple culminant:

12. J. Boix, *La Ribagorça...*, 383.

realitzat amb les millors tècniques marcades pels cànons medievals, encara és utilitzat avui dia, i té 2,10 m d'ample útil i 7 arcs en gradació.

Finalment, les antigues semites o camins de bast són traçades sobre l'espai mitjançant un sol muret de pedra seca coronat per carreus més grans i regulars, o bé una sola filada de pedres grosses, i aprofiten sempre les faldes. Les mesures dels murets són semblants a les dels murets de les carrerades, per tal de no dificultar el tragí.

Els castells

El castell de Llaguarres.

- Situació: 250° 4' 09" 15" - 42° 12' 05".
- Lloc: puig de Calbera.
- Altitud: 1.150 m.
- Visibilitat: 360°. Punt d'interès: N. (15 km).
- Es comunica: N.: vall de l'Isàvena: Roda, Sant Esteve del Mall i Güel.
E.: vall del Queixigar: Monesma i la Millera.
S.: Benavarri?, Casterllenes i Jusseu?
O.: Graus.
- Funció d'enllaç entre la ribera de l'Isàvena i la sinclinal de Benavarri.
- Elements: Torre amb aljub.
Esplugues i balmes.
Miradors i torreta.
El Castesillo.

El topònim és prou important per a donar nom a tota la serra. Llaguarres prové del basc *legorr* i significa 'sec', que s'escau molt al terreny on era el primitiu lloc de poblament (el Castesillo, i no a la vila actual assentada damunt la ribera) i el castell, al puig «pelat» de Calbera. Com hem vist, a partir del 1040 fou conquerit, i en fou tinent, pel rei d'Aragó, Arnau Mir de Tost, mentre que els detentors del domini directe o castlans foren Guifré Salla, Rotlan Ramon, Mir Gombal (d'Entença) i Pere Bertran (2.ª meitat del s. XI); i del seu llinatge passà posteriorment als Entença (1135, Pere Mir d'Entença). Al final del s. XIII i començament del s. XIV pertanyia al noble Salucis; el 1294 Jaume II li confirmava la penyora de la vila i castell de Lleguarres.¹³ Després el castell i vila de Llaguarres formaren part del II comtat de Ribagorça (1322) fins que s'integraren a la baronia de Castre a partir del

13. Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó (A.C.A.). *Cancilleria*, Reg. 194, fol.

moment que Bernat Galceran de Pinós i el seu fill Pere Galceran de Castre foren investits dels castells de Lluçars, Llaguarres, Lasquarri i Jusseu per Alfons duc de Gandia i comte de Ribagorça.¹⁴ Al s. xviii passà el domini als ducs de Medinaceli.

Així, les dades històriques ens presenten una continuïtat del castell de Llaguarres, fet que contrasta amb l'estat actual. En efecte, al castell, hi trobem només les restes d'una torre, sense recinte murallat. Cal pensar, doncs, que fou destruït, l'hàbitat s'havia desplaçat al fons de la vall i amb el trasllat de la frontera més al sud ja no n'era necessària la reutilització. Llurs funcions de redistribució de senyals podien ésser perfectament assumides pel castell de la Millera.

Les característiques constructives s'acomoden bé al moment de la conquesta cristiana (1040). Els 2 m d'altura que ens resten del parament són semblants als primers metres de la torre de Viacamp. La torre té 23 m de circumferència per 2,70 m de mur, i és inscrita dins una plataforma a uns 2 m. El llençol extern és format per carreus més o menys regulars, en filades més i menys horitzontals, i units per argamassa de calç i graveta. Hom hi utilitzà pedra de l'indret (gres, pudingues, còdols, etc.) i també tur, treballat grollerament a cops de martell. Mal escairada, les seves dimensions són variables (entre 40×8 cm i 38×14 cm) i àdhuc la forma rectangular esdevé quadrada. La conformació irregular tendeix a l'horitzontalitat de les filades, que en alguns moments recorden l'alternança de filades primes i grosses, i també desigualment les dovelles recorden el sistema de «soga y tizón», alhora que per ací i per allà s'introdueixen falques. Finalment cal subratllar el colorit i vistositat que hom vol donar en aquells moments al parament extern i que contrasta força, com podem veure també a Viacamp, amb la uniformitat i sobrietat guerrera de les torres de la segona meitat del s. xi. Podem veure un exemple semblant a l'església del castell de Calassanç, mesquita cristianitzada el 1099. Tot això ens confirma la seva datació, hom hi pot endevinar influències califals, i el pas del preromànic a les perfectes torres romàniques que es fan d'ençà del 1060. Respecte al problema de la seva destrucció, els petits fragments de fusta carbonitzada que hom pot trobar-hi, barrejats entre la sorra, a la part superior de la torre, proven que aquesta fou violenta, no per demolició.¹⁵ ¿Fou potser destruïda pels almoràvits poc abans del 1126, quan penetraren fins a Lasquarri?

137 v. i 138 r. Altres Regs. sobre penyores de Salucis del castell: 194, fol. 137; 252, fol. 235; 220, fol. 33.

14. Barcelona, A.C.A. *Cancilleria*. Reg. 2242, fol. 172.

15. Felip II ordenà vers el 1600 l'enderrocament de totes les torres i cases fortes del comtat de Ribagorça.

Entorn de la torre trobem les seves restes en un radi de 300 m, l'aljub irregularment excavat a la roca, i a ponent, els típics miradors damunt l'antiga carrerada. A la banda nord, entre les runes, després de practicar-hi un petit tall, ens apareixen restes d'osos humans molt trinxats. Davall del morró de Calbera, banda est, hi ha la clàssica balma excavada. Vers el sud-est hi ha les esplugues, els morrons minats i, al següent puig, el Castesillo o nucli d'habitatge primitiu. És la capçalera d'un barranquill, en forma de ziga-zaga, força erosionat per les aigües torrecials; sembla que l'entrada resta senyalitzada per una roca en forma de fong i foradada pel bell mig. És possible que posteriorment fos utilitzat com a cleda. Finalment, al peu del tossal en qüestió i davall l'espluga que dóna nom a la partida, en el camí que duu a l'antiga mina de carbó, hi ha una petita torre que sembla d'època més moderna.

El castell de la Millera (o Ametllera).

- Situació: 251, 4° 12' 15" - 42° 11' 55".
- Lloc: puig de la Millera.
- Altitud: 1.115 m.
- Visibilitat: 360°. Punt d'interès: N. (12 km).
- Es comunica: N.: vall del Queixigar: Sant Esteve del Mall i Monesma.
E.: vall del Queixigar i Noguera: Lluçars i Viacamp.
S.: les Segarres?
O.: castell de Llaguarres.
- Funció d'enllaç entre la vall de l'Isàvena i del Queixigar, i control de la carrerada del Cis.
- Elements: torre, fossat, aljub, església?, part de la muralla i puig-refugi, balma excavada al peu del morró.

El castell de la Millera és enclavat al terme de Lasquarri. Com hem vist, el 1049 Ramir I donà a Sunyer Jozfred el *castrum de illa Milgera*. Vers el final del s. xi ja surt citat com a castell, i el bisbe Ponç de Roda lliura a Sant Pere de Roda l'església de Sant Just de la Millera. I el s. xii era prou important perquè fos disputat entre els comtes del Pallars Jussà i el comte-rei de la Corona d'Aragó. Sembla que després passà al domini dels barons d'Espés (el 1406 pertanyia a mossèn Ramon d'Espés). Després fou de la baronia de Castre, i família d'Alagó o comte de Sàstago. El cert és que el 1495 ja, si no abans, era despoblat;¹⁶ i el 1610 Labaña el veié enderrocat. Fa pocs anys

16. SERRANO MONTALVO, *La población alto-aragonesa a finales del s. XV* dins «Pirineos», 31-32 (1954), 201-235.

Cardús escrivia que les restes del castell de la Millera es reduïen a dos murs, l'un proveït de sageteres.¹⁷ D'altra banda, al peu de la Serra es troba l'església de la Mare de Déu de l'Ametllera.¹⁸

Avui només hi resten 7 m de mur (per 12 m d'alçada) i part de la cantonada, al límit de ponent. L'amplada del mur és de 60 cm, sense material de rebliment, és a dir, amb llenç exterior i interior units per pedres disposades perpendicularment (claus). És una obra basta, on els carreus més ben escairats són encreuats al cantó. Per l'interior, les espitllereres tenen 50×40 cm. A la banda de llevant hom pot veure el fossat de 3,20 m d'ample excavat a la roca, i més enllà l'aljub de 4,40×2,20 m. Per l'est del puig, l'antic camí amb escales davalla a la «pleta» que, segons sembla, fou la pedrera del castell; hom hi pot veure indicis d'utilització com a hàbitat humà.

Les Segarres Altes (t. Lasquarri).

Sembla que la torre no hi fou construïda mai, com ho demostra la posterior donació de l'almúnia a Sant Vicenç de Roda per Pere I, i el treball de camp.

La quadra de l'Avellana.

Situada al peu de la Serra, terme de Lasquarri i església parroquial de Lluçars. Des de la dotació de la canònica augustiniana (1092) fins el 1863 fou senyoriu jurisdiccional del capítol de Roda. El 1385 encara tenia sis caps que pagaven morabetí,¹⁹ però el 1495 ja era considerada un mas. Avui hom en diu el mas de Visallonga.

Pel document de 1126 sabem que hi havia una torre,²⁰ després citada com a castell. Avui, hi resten les ruïnes d'aquest (baixa Edat Mitjana) bé que en una excavació hi podrien aflorar les estructures de la torre i de les cases (s. XI).

Casterlletes.

— Situació: 288, 4° 04' 20" - 42° 08' 14".

Lloc: tossal de Casterlletes.

Altitud: 720 m.

17. C. GUITART APARICIO, *Castillos de Aragón*, vol. I, Saragossa 1979, 135-136.

18. GAVÍN, *Inventari d'Esglésies*, vol. 2, Barcelona 1978, núm. 161.

19. J. CAMARENA MAHIQUES, *Focs i Morabatins de Ribagorça (1381-1385)*, València 1966, 90.

20. *Apèndix*, doc. núm. 7.

- Visibilitat: 360°. Punt d'interès: S.O. (5 km).
- Es comunica: N.-E.: castell de Llaguarres.
S.: vall del barranc de Puigverd: Jusseu.
O.: Castre.
- Funció: enllaç amb el castell de Llaguarres i punt de control de la vall, entre la carrerada de Casterlles i de l'Isàvena.
- Elements: balmes, sitges, aljubs, trilles, cabaneres.

El despoblat de Casterlles pertany actualment al terme de Torres del Bisbe. Les poques dades històriques ens asseguren la continuïtat del poblament, almenys des del 1078, fins aquests darrers anys.²¹ A partir de les esplugues i balmes dels darrers esperons calcaris de la serra del Castell de Llaguarres l'hàbitat es fortificà al tossal de Casterlles. L'emplaçament defensiu esdevé clarament ofensiu. L'esmentat *castrum* no sabem si fou construït realment. Avui ofereix l'aspecte d'un nucli encastellat entorn de l'església parroquial d'estil renaixentista (s. XVI) amb torre campanar adossada. Hom pot veure-hi, a l'abadia, cases, murs, etc., la reutilització de pedra de tur (procedent de la volta de la primitiva església?). Dins l'espai de la sagrera, davall de l'absis, entre la terrassa de l'església i del camí d'accés, hi ha les sitges excavades a la roca, d'interès arqueològic. D'altra banda, la manca d'aigua corrent obligà a construir-hi aljubs, que es troben arreu del tossal, àdhuc dins les cases. Així, per exemple, a l'entrada d'una casa hom pot veure l'estructura d'una trilla o bé premsa de vi tocant a un gran pou sec minat a la roca. Finalment, considerem que fóra bo de localitzar i excavar una d'aquestes corts esmentades el 1078.

Llumberres.

Topònim no localitzat, entre Capella i Munyons (Secastella), prop de Casterlles.²² El 1177, Berenguer de Montanyana i la seva muller Felícia fan reconeixement a Alfons el Cast del castell de Llumberres, i aquest els el lliura *secundum usaticum et consuetudinem Barchinone*.²³ Són esmentats, al s. XIV, els cognoms Llumberres a Capella i Jusseu.

21. A. SAN VICENTE, *Dos registros correspondientes a las Cortes de los años 1542 y 1547*, Saragossa 1980 (5 focs).

22. *Vid. Apèndix*, doc. núm. 6.

23. Barcelona, A.C.A., *Cancilleria*, Reg. 287, fol. 130 r i v.

Esglésies i monestirs

Capella.

Centre més important de la vall de l'Isàvena. Els inicis de la seva història van connexos als de Llaguarres. El 1212, Pere II confirmà a Ermessenda, vídua de Guillem de Capella, la infeudació dels castells de Jusseu, Merli, Vall de Llierp, quarta part de Capella i meitat de Castre *ad forum et consuetudinem Barchinone*.²⁴ Ens parla de la seva puixança els privilegis concedits a la universitat i recollits pel pare Pasqual,²⁵ i, si més no, el pont de l'Isàvena, prop del qual hi havia diversos molins documentats el començament del s. XII.

La vila és assentada al turó dominat per l'església parroquial, força refeta. El topònim ens suggereix l'antiguitat d'aquesta capella. Tanmateix, sabem que vers el 1004 fou consagrada l'església mossàrab de Capella.²⁶

Llaguarres.

La capella de la Mare de Déu del Pla, al fossar, és romànica, d'una nau coberta amb volta de canó i absis semicircular, amb capelles afegides. Actualment hom excava davall l'enllossat.

Lasquarri.

La capella de Sant Martí, del fossar també, és romànica capçada per un absis semicircular.

El monestir de Llinars.

Situat als afores de Benavarri, camí del coll de Llaguarres, segons la tradició fou un priorat o establiment benedictí. La Mare de Déu de Llinars, verge sedent, pot ésser datada vers s. XIII-XIII. Les notícies documentals han estat recollides pel pare Pasqual.²⁷ L'església de Santa Maria de Llinars comptava ja amb una comunitat de servidors el 1261; poc després és esmentat el monjo i procurador Nicolau (1274). El seu hospital de pobres fou afavorit pel papa Climent VI amb la concessió d'una butlla d'indulgències (1345). Des del 1413 fins al 1842 fou un convent dominicà.

Avui l'edifici és gairebé totalment esfondrat, però les restes de la gran església amb planta de creu llatina, i capelles laterals, indiquen la seva antiga importància.

24. *Idem*, Reg. 187, fol. 186 r i v.

25. *Vid. Apèndix*, docs. 9 i 10.

26. IBARRA RODRÍGUEZ, *Documentos de Ramiro I*, Saragossa 1904, ap. 139, 211-213.

27. *Apèndix*, doc. núm. 11.

APÈNDIX

1

1023, gener, 1. Nájera

El rei Sanç III de Navarra dóna al monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles la vila ribagorçana de Lasquarri, quan l'Omnipotent li liurés el castell de Llaguarres.
 [O. Original perdut.] — A. Cartoral de Tavèrnoles, ex O. — B.^a
 P. PASQUAL, *Col. Traggia*, vol. VIII, ex A.
 a. PÉREZ DE URBEL, *Sancho el Mayor*, ap. XXII, pp. 350-360, ex B. (1022).
 — b. SOLER, *Cartulari*, ex A. cit. SERRANO i SANZ, *Noticias...*, p. 465;
 R. d'ABADAL, *Origen de Roda*, p. 55, etc.

In nomine eterni cerni regis Dei et Salvatoris nostri Ihesu Christi. Omnis homo qui se cognoscit multis criminibus esse sordidatum, pervigil esse debet qualiter per elemosinam Christum possit pacari, ut post mortem securus merear (*sic*) ovanter cum sanctis perfriui regnum cel, amen. Sanctum et salubrem consilium ab eo meruimus audiri quum dic... t., ut quisquis fidelibus elemosinam tribuere a noxiis casibus exoietur, ip tante... date elemosinam et ecce omnia munda sunt vobis quia sicut ignis extinguitur aqua ita ab elemosinis extinguuntur peccata. Idcirco ego, conscriptus SS. gratia Dei rex, timens averni penas, cupiendo escandere gaudia eterna, propterea mea animo meo (*sic*) placuit ut cenobio Sancti Saturnini quod situm est in territorio Uriellensi, iuxta amne Valerie, donassem villam sicuti et dono, que est in Ripacoria, nuncupata Alasquorre, cum terminis sibi continentibus, cum ecclesiis, decimis vel adictionibus, ut cum Omnipotens michi ipsum castrum Laquordes dederit iure perpetuo ipsam villam suprascripto beato Saturnino deserviatur... hanc scripturam donationis... nisi prius emendaverit, iram Dei incurrat et cum Datan et Aviron vel cum Iuda traditore in infernum obtineat porcionem, insuper a liminibus sancte Dei Ecclesie vel a regno Dei alienis existat.

Facta a me Sanctio suprataxato rege carta donationis in Nagela constituta sedis regia, .III. nonas Ianuarii, discurrente era .T.L.X.

(SSS.), qui han cartam subscribere iussi, in vi letteras conclusi, sub cuius imperio permanentur (*sic*) cetere conscrive et plurimus nobiles mei regiminis roborare seu confirmare decrevi, manibus meis sub signaculis impresi.

Sig. (SSS.) .num domina Munna regina, confirmans.

(1^a Col.) Comes Garsea Lupi cfs. Garsea regulus et fratres eius confirmantes Ramirus et Gundisalvus et Fredenandus, cfs.

(2ª Col.) Senior Furtunio Velasci, confirmans. Senior Enneco Sancii, cfs.

(Wilelmus comes, Arnaldus, Ricolfus.)

Arnulfus presul qui hoc leudo et confirmo in dedicacionis eiusdem eclesie (SSS.).

...Sacer et scriptor...

1049, febrer, 24

El rei Ramir I d'Aragó concedeix a Raimond, fill de Sunyer Jofred, que ell «baptizabi» i pel servei que li va fer el seu pare, el mas de la Millera (t. Lasquarri) en alou, amb pobladors, termes i pertinences.

A. Original, Barcelona, A.C.A. Cancilleria, Pergamins de Ramon Berenguer III, núm. 43.

[Chrismó.] Sub nomine sancte et individue Trinitatis. Ego Ranimirus, Sancioni regis filius, voluntas mici evenit ut baptizabi Raimundo, filium Soniari Jofred, et per hoc vel per servicium quod fecit mici pater illius, et dedit mici .C. mankusos aureos et uno kaballo. Placuit mici¹ iam dictus rex Ranimirus et feci hanc cartam donationis et inieuacionis ut predictum Raimundo de caserum qui vocant illa Milgera cum omnibus ibi populatores et cum terminis et omnibus suis pertinenciis ut abeat illo inuenio tam illo quomodo que de illo fuerit aut cui ille eum dimiserit per secula cuncta, quod nulius ex progenie mee nec alias omo non eum requirat ei sed firmis et stabilis permaneat illi et quod volet faciat de illo.

Facta carta donationis et inieuacionis .VI. kalendas marcas in era .T.L.XXX.VII. Regnante predictus rex Ranimirus in Aragone et in Superarbi sibe in Ripacurça. Frater eius Garsea rex in Pampilona et in castellum Velga. Fredinandus rex in Leone et in Gallecia. Sancius episcopus in Pampilona. Garsea episcopus in Aragone et in Superarbi. Arnulfus¹ episcopus in Ripacurça. Senior Escemeno Garceiz in Sos. Senior Sancio Galindiz in Voltania. Senior Sancio Garceiz in Castellone. Don Sonieri Jofred in Petra Rubea. Don Remon Daco in Lirbi. Gigelmi Servidi et Roger Servidi¹ de Villa Carli testes. Galindo Garceiq et Enneco Garceiq de Bieskasa testes. Arnal Daco de Castella teste. Fortunio Garceiz maior-domo ex palacio prefati regis. Ranimiri Galindo Scemenones kaballariço.

Et ego Eximinus qui hanc cartam per jussionem domini mei scripsi et ex manu mea hoc signum .SSS. feci.

1062, novembre. Benavarri

El rei Ramir (I d'Aragó) concedeix a «dompno» Agilà de Falç i germans la francesa i ingenuitat de la casa i l'alou de la seva «radice» que tenien de llurs pares a Falç, en el seu servei; i també que sigui cavaller i franc «quomodo homine debet esse in frontera». Alhora s'estableix que, si aquests poblessin i edifiquessin un puig al cap de l'aiguamoll, en tinguin la meitat en alou i l'altra sigui del rei, i això ho tinguin per ell en el seu servei i fidelitat.

[O. Original perdut.] — A. Cartoral Major de Roda, pp. 107-108, ex A. — B. PASQUAL, J. SCAM., vol. VIII, p. 305, ex A. a. YELA UTRILLA, *El cartulario de Roda*, pp. 17-18, ex A. (incomplet).

1. Segueix forat.

Sub divina clementia. Ego Ranimirus, Sancioni regis filius. Facio hanc carta tibi dompno Agila de Falces et cum tuos germanos de ipsa casa et alodem de vestra que, hodie habetis in Falces, que fuit de dompno Asnero, vestro patre, et de dompna Pura, vestra matre, que ingenua et franca illa habeatis vos et filii vestra radice que, hodie habetis in Falces, que fuit de dompno Asnero, vestro patre, et de dompna Pura, vestra matre, que ingenua et franca illa habeatis vos et filii populararetis et fabricaretis ipso pugo subtus illa noce que esse in caput de illa padule que illa medietate abeatis per alodem et illa alia medietate sedeat meo et teneatis illo pro me in meo servicio et fidelitate et de filios meos per secula cuncta, amen. Et de meo scalido ubi potueritis exemplare et laborare que laboretis et exampletis, et ingenuo et franco illo abeatis vos et filii vestri seu generacio vestra per secula. Facta carta in era T.C^a., in castro quem vocator Benavarri, in mense november, regnante domino nostro Ihesu Christo et sub eius imperium ego prefatus Radimirus in Aragone, in Superarbi seu in Ripacurza. Regnante rex dompne Fretilando in Castella et in Leone. Neptus suus, rex Sancio in Pampilona. Episcopo dompno Johannis in Pampilona. Episcopo dompno Sancho in Pampilona. Episcopo Episcopo domno Arnulfo in Ripacurza. Abate dompno Garuzo in Sancti Victorianii. Senior Sancio Galinz in Boltanga. Senior Ato Galinz in Avinzalla. Senior Galin Belasco in Tronzeto. Ramon Suniero in Petra Roga. Dompno Exemeno Fortuniones in Lozares. Dompno Bertran Ato in Falces. Dompno Gifred Salla in Laguarres et in Alasquare et in Via Campo. Ramon Dacho in Cornutella. Dompno Petro Borrello iudice, teste. Et ego Sancio facio scripturis que pro iussione domini mei ista carta scripsi et de manu mea hoc signum feci.

Epígraf: Carta d'Almúnia de Segarra.

4

1076, octubre, 9. Sant Victorìà

El rei Sanç Ramires d'Aragó dóna a «domno» Mir Arnal, pel cavall que aquest li donà, una «hereditat» que fou d'Oria i la germana d'aquesta, Bonafigla, a Lasquarri; la dóna en alou i l'eximeix fins i tot dels serveis propis dels homes francs a excepció del delme que ha de donar al castell i «quod se veniant illos decimeros per illa ubi est».

[O. Original perdut.] — A. *Cartoral Major de Roda*, p. 75, ex O. — B. PASQUAL, J. SCAM., vol. VIII, p. 299.

a. YELA UTRILLA, *El cartulario de Roda*, pp. 18-19, ex A. (incomplet).

(Chrismó.) Sub divina clementia et eius gratia. Ego Sancii Ranimiriz, Dei gratia Aragonensium rex, facio hanc cartam vobis domno Mir Arnal propter mea bona voluntate¹ et uno² caballo quod mihi dedistis. Ego auten³ dono⁴ in Alasquare una hereditate que fuit de Oria et de Bonafiglia,⁵ sua germana, ut ingenua et franca illa habeatis ad vestro proprio alode vos et filii vestri et cuncta generatio vestra per secula cuncta in mea fidelitate et qui fuerint de illos meos. Et non faciatis alia causa de isto suprascripto alode nisi quomodo francus homo debet facere, extra quod detis illa X^a. ad illo castello et illa decima quod se veniant illos decimeros per illa ubi est.

Sig. SSS. num. Sancio rege. Facta carta in era .M^a.C^a.XIIII., .VII. idus octobris, in monasterio Sancti Victoriani, in anno quando rege domino Sancio de Pampilona fuit mortuus. Regnante Domino in celo et sub eius gratia ego Sancius Ranimiriz in Aragone et superarbi et Ripacurcia et in Pampilona anno primo. Episcopo domno Garsia in Aragone. Infante Sancio Ranimiriz in Banavarre. Sancio Galindiz⁶ in Boltania. Senior Lop Garzez in Uno Castello. Ramon Songer in Montemesma. Guillem Ysarn in Alascarre. Ego Garsia de Petra Rubia per iussionem domini mei istam cartam scripsi.

Epígraf: De hereditate de Alascorre.

1. voluntas, *ex a.* — 2. propter ?, *ex a.* — 3. tibi ?, *ex a.* — 4. segueix vobis *en B.*
— 5. Bonassia, *ex a.* — 6. *no en a.* 7.

5

1078, gener. Senegüe

El rei Sanç Ramires dóna en alou a Gondbal Ramon el puig de Casterlennes (t. Torres del Bisbe) perquè faci un «castrum» i poble amb el seu terme tal com fou termenat pel senyor Sanç Acenarez, tinent de Perarrua, Guillem Servideu, tinent de Capella, Guillem Isarn de Benavarri i els veïns de Capella.

O.* ACA., Berenguer Ramon II, car. 25, núm. 12. — A.* BOFARULL III, f. 535 v, 536 r i v, 537 r, ex O.

a. LACARRA, *Docs. para la reconquista del valle del Ebro*, núm. 287, ex O.

[Chrismó.] In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, amen. Hec est cartam quam facio ego Sancius, Dei gratia Aragonensium rex, vobis Gondbal Ramon de uno puio quod vocitant Kaster Lenas, ut faciat ibi castrum et populatis eum sicut melius poteris ad omnia vestra voluntate, et ut habeatis eum ingenuum ad vestrum proprium aludem vos et filii vestri seu generacio vestra per secula cuncta. Et do vobis terminum ad hunc locum supranominatum Kaster Lenas quomodo terminarunt senior Sancio Acenarez de Petra Roua et don Gielm Servi Dei et Gielm Isarn de Banabar et illos vicinos de Capella: in primo pro illa spelunca de illo Mulgone et descendit per illos lacus de valle que vocitant Spinalba, et descendit pro illu puio de subtus illa pardina de illa Gavarrosa et descendit pro illi sarratu et pro illa [k]orte quod fuit de Ondisculo de Aquilanido et descendit pro illa valle quod est denante illa torre de Asna Moret, et descendit pro illa valle de Avellanosa usque ad illa troçita de illa via de Banabar quod est ad radice de illa kapeza de Galling; de inde revertit pro illo capo de illa¹ Mata de Torres et vadit ad illu puio de Serva, et vadit pro illa benda usque ad illo puio de Arbull; de inde ascendit pro illa via de illa Serra et pro illa korte quod fuit de Onderic; de inde vadit pro illa media plana de vinea et pro illa valle usque ad illa spelunca de Luniz; et de inde pro illa valle usque [a]d¹ illa spelunca de illo Mulgone, supranomina[ta]. Hoc suprascriptum terminum simul cum illo Puio iam¹ supradictum concedo vobis ingenuo et libero ad vestrum proprium aludem vel ad cui

vos dimi[t]tere volueritis ad omni generacio vestra per secula cuncta. Et illa decima ut sit divisa per medium: illa medietate ad vestrum proprium alodem et illa alia medietate per fevum, eam teneatis vos et omni generacio vestra per me [et] pro generacio mea per secula cuncta. Et si aliqua homo istam meam cartam voluerit disrumpere aut disrrumperit sit abstractus ac comunione Dei ut omnium fidelium Christianorum, amen.

Facta carta ista era .T.C.XVI. in mense ianuaris in villa que vocitant Senevvie. Regnante domino nostro Ihesu Christo et sub eius imperio ego namque Sancius, Dei gratia, in Pampilona et Aragone et in Superarvi seu in Ripacurzia.¹ Rex Adefonsus in Castella. Comes Ermengaudo in Orgello. Episcopus Garsie in [Ia]^{lcca}. Episcopus Raimundus Dalmacius in Rota. Senior Sancio Acenarez in Petra Roua. Infante Sancio Ranimiriz in Banabar. Don Guielm Servi Dei in Capella. Rodelan Remon in Laguarres.

Signum .SSS. Sancii.

.SSS. Rasm Bitr ibn Sanyu(h).

Ego Galindo scriptor sub iussione domini mei regii hanc cartam scripsi et de manu mea hoc signum [.SSS. feci.]

1. *forat.*

6

1081, maig. Munyon

El rei Sanc Ramires d'Aragó dóna a Gombal Ermentz el castell de Llumberres perquè el fortifiqui i bi faci un «castrum», amb la meitat dels seus termes i pobladors en alou; el rei es reserva l'altra meitat en dominicatura i alhora concedeix franquesa i ingenuitat als pobladors que el serviren als castells de Munyones i Llumberres «quod tornaverunt ad Christianismo» amb el seusalous que poguessin tenir als esmentats castells i al de Capella «et capud masum integrum».

[O.* Original perdut.] — A.*ACA., Ramon Berenguer II, car. 24, núm. 54 ex O (trasllat fet el 8 de maig de 1260). — B.* Bofarull, V, f. 72 r i v, 73 r, ex A.

a. LACARRA, *Docs. para la reconquista del valle del Ebro*, núm. 288, ex A.

Hoc est translatum bene et fideliter factum et translatum verbo ad verbum pro ut in originali instrumento continetur, anno Domini .M°.CC°.LX°. videlicet die sabbati .VIII°. idus madii cuius series talis est.

[Chrismō.] In nomine Domini. Hec [est] carta[m] quam facio ego Sancius, Raymiro regis filio, tibi Gombal Ermentz. Dono tibi castrum quod vocitant Lloberres ut facias in eum fortitudinem sicut unquam meli[u]s potueris, et ut fabrices eum sicut castrum convenient fabrica[re] et exforcia[re], et tu habeas illum ingenuum a tuum proprio alodem vel hereditatem cum omnia illa fortitudine quod tu potueris in eum facere, tu et omni generacio tua per secula cuncta. [De] illos homines qui hodie sunt populatores ibi et in antes populaverunt ut habeas tu illa medietate ad tua propria alodem et ego illa alia mediatace ad mea dominicatura, exceptus ipsos qui nos servierunt de castro Muniones et de Lumberres

quod tornaverunt ad Christianismo proneminatos Banço et Johannes et Abieça et Ahamit et Pasqual et Maria, uxor d'Abieça, ut siant illos et omni posteritatí sue franchos et liberos et ingenuos cum omnia alode vel hereditate qui hodie die habent vel in antea acaptare e[t] exemplare et excalidare et comprare potuerint in totos terminos de castro Muniones et de Lumberres et de Cappella et capudmasum integrum. Similiter de illo termino de hunc castellum Lumberres suprascriptum ut habeas tu Gonbal vel generacio tua illa medietate ad tua propria alode et ego illa alia mediatate ad mea dominicatura. Et sicut suprascriptum est illa tua proprietate habeas eam ingenuam et liberam ad tua propria hereditate tu et omni generacio tua per secula cuncta, in fidelitate mea et ex omni generacio mea per secula cuncta. Et similiter sic siant Banço et Johannes et Abieça et Haphamit et Pasqual et Maria, uxor Badieça, cum omni generacione sua franchos et liberos et ingenuos sine ullo incensso que non faciant de omnia honore supradicta, nisi deçima ad Deo ubi alias viçinos suos dona[rent]; sic siant franchos et liberos et ingenuos illos et omni posteritate sua per secula cuncta, salva mea fidelitate et de omni mea posteritate per secula seculorum.

Siquis homo vel femina qui ista carta voluerit disrumpere aut disrumperit sit abstractus ad comunionem Dei et omnium fidelium Christianorum, amen.

Facta carta ista era .M^a. centesima .XV^a.III^a. in mense madio in castro Muniones, quando Deus dedit illum ad Christianos. Regnante domino nostro Ihesu Christo et sub eius imperio, ego namque Saicius Dei gratia rex in Pamplona et Aragone et in Superarvia et in Ripacurda. Rex Adefonssus in Castella. Episcopus Garcia et frater regis in Iacha. Episcopus Raymundus Dalmacius in Rota. Dompnus Sancius germanus regis in Benavarre. Dompno Guillem Servedi in Cappella. Ramon Sugmer in Montenesma. Senior Garcia Sancio Atcenarez in Petrarrua. Senior Fertunio Loppez in Montecluso. Senior Galindo Galindic et senior Sugie et Pepino in Alqueçar.

Signum .SSS. Sancii.

Ego Galindo sub iussione domini mei regi hac carta scrippsi et de manu mea hoc signum .SSS. feci.

Ego Dominicus Egidii tebellerio publicus in Gradibus ad testimonium hic apposui sig .SSS. num meum.

Ego Dominicus de Riviis scriptor publicus in Gradibus hoc trasllatum bene et fideliter scrippsi prout in originali instrumento inueni et hoc sig .SSS. num opposui.

1126, novembre, 21*. Roda

Convinençia feta entre els canonges de Sant Vicenç de Roda i Martin Galindo i Guillem Sanz per l'alou de l'Avellana (t. Lluçars), poblada per Galin de Soars en temps del rei Ramir I d'Aragó.

O.* A.C.LI., *Fons de Roda*, car. 8, núm. 475; car. 17, núm. 1158. Cit. VILLA-NUEVA, XV, p. 200.

Hec est carta de memoria et concordia que fuit facta inter canonicos Sancti Vincenti in nominatos Bernardo archidiacono et prior et Guillelm Bonofilio elemo-

sinario et Raimundo clavigero et Martino capellano et alios totos cannonichos Deo et Sancto Vincentio Rote ibi Deo servientibus, heredes eorum cum quibus ista concordia facerent de ipso alodio de Avellana sunt nominatos Martin Galinido et Guielmus filio Sanz alium maiores habebant contentiones de populatores quos populavit Galin de Suars in ipsa Avellana per mandamentum et convenientia que habuit [cum] domno Rannimiro rege; et isti cannonici supra scripti et isti alii heredes supra scripti venerunt ad iudicium per ipsos populatores et per alium alodi in que tenebant isti laicis supra scripti, venerunt ante domno Belengario Gonballi et Guillelm Isarn judice et aliorum multorum bonorum hominum qui ibi fuerunt. Dederunt eis iudicium qui fuit laudatum et firmatum, et [per] ipsum iudicium monstraverunt et hostenderunt et pediculaverunt alodium ubi eos populatum ipse Galin de Suars, et ipsi populatores fuerunt Pontius pater de Copang et Galin Costud et successor eius fuit Exemeno et alius fuit Tatila. Dedit a Pont et a Compang filio suo casas unam edificata cum sotalo excepto ipso cortal, et alia casa de foris a parte oriente¹ cum orto, et una terra ad ipsa Trorita de occidente via, et alia terra super ipsa via de oriente terra de Berenger, et alia terra prope ipsa via qui pergit a Loçars de oriente terra de Pere Garcia, et de una vinea qui est ad Oro Vete ipsa medietate de oriente vinea de Tatila, et uno orto suptus casas de Compang, et uno linar ad ipsas lacunas de oriente Garcia Exemeno; hoc supra scriptum habuit Ponç et Compang filius eius de populacione de Galin de Soars, et de hoc habent: kannonici de Sancti Vincentii medieta[te] et alii eredes alia medietate. Et donavit a Galin Costut casas suptus ipsa turre, medietate [de] ipsa casa ubi stan filii de Exen² et alias qui sunt a parte orient, et ipso orto qui est suptus ipsas casas, et una terra qui est a collo Sancti Vincentii, et alia terra ad ipsas lacunas de oriente terra Guillelm de occidente terra de ipse Gartia Exemen, et una verada qui est in ipsa terra ad ipsa cort, et una verada de ipsa vinea de Oro Vete qui tenet Garcia Exemen; [et de] hoc supra scriptum tanuit Galin Costut et Exemen successor eius qui fuit de populatione in diebus de [Galin de Soars],³ [et de hoc]⁴ habent kannonici [de Sancti Vincentii]⁴ medietate et ipsos alios eredes a[1]ia medietate. Et de ipso alode qui fuit de Tatila ab integrum, et de hoc debent prehendere cannoniti Sancti Vincentii medietate et ipsos alios eredes alia medietate. Et una casa de Garcia Oriol et similiter per medietate. Et ipsas casas ubi sta Pere Martin simpiliter per medietate, et de sua medietate de ipsos eredes debent dare una casa a Sancti Vincentii. Et una casa qui fuit de Mir Bonofilio similiter habeant per medietate. Et una casa de Berenger similiter per medietate. Et ipsos eredes tenebant alode qui fuit de Raba, dederint ei a Sancti Vincentii [medietate] et cannonicis eius, excepto casas que tenet Martin Galin et Guillelm qui fuerunt de alo[de] de Raba. Et deberint de ipsa terra qui fuit de [Tel] medietate a Sancti Vincentii et canmonicis eius. Et de hoc supra escriptum receperunt Bernardo⁵ archidiacono et prior, et Guillelm Bonofilio. Et hoc fuit factum in presencia de Martin Quintilla presbiter et⁶ Vidian presbiter et Pere Galin de Laguarres et Ramon Ez et Garcia Exemen et Compang et Pere Garcia et Martin Galin et Martin Asner. Et hoc defunctum est de hoc supra scriptum per laudamentum de Berenguer archidiacono et Guillelmo Bonofilio per se et per alios kannonicos, et per laudamentum de Martin Galin et de Guillelm Sanç et de successores eorum, ut istum supra scriptum non sit amplius in querimonia nec in iudicio de ulla parte.⁷ [Et] retinemus convenientia nos kannonici et Mart[in]⁸ et Guillelmus. Si de alias causas [et de]⁸ alios alodes qui non sunt in ista carta,

unde vos laici contra nos aut [nos]⁸ cannonici contra vos abuerimus querimoniam, faciamus concordia per laudamen[tum]⁸ de bonos homines, si esse [placitos non potest venamus]⁸ ad iudiciu et [per]⁸ directum [inter] nos et vos.

Et ista concordia fuit facta in Rota, anno quando Moabites venerunt ad Alasquar, in mense novembrio, vigilia sancte Cecili⁸ia.

Petrus Raymundus scripsit in Avellana.

Epígraf: Carta de población loci de la Vellana (llom).

1. segueix et alia de subtus a parte occidente esborrat. — 2. deu dir Exemen. —
3. trencat el pergami. — 4. borrós. — 5. B. en ms. — 6. taca. — 7. segueix el text al llom del pergami amb lletra més gran i mateixa tinta. — 8. marge esquerra desgastat —
9. borrós.

* VILLANUEVA, XV, 200: «y en ella firma así Ego Stephanus Dei gretia electus Sanctae Ecclesiae Barbastrensis confirmo. En otra carta idéntica añade el año MCXVI, donde es claro que se omitió una X y debe leerse 1126». A més a més en questa data era prior de Roda l'esmentat Bernat.

8

1161, agost

Convinència entre el bisbe de Lleida i canonges de Roda amb Sança i els seus fills per a l'execució del contracte de complantació d'una vinya que aquests i llurs parents havien plantat al lloc dit Forn Calcer, terme del castell de Llaguarres.
O. — Barcelona, Biblioteca de Catalunya, Fons de Pergamins, núm. 1777.

Cuncti presentes atque futuri sciant quoniam haec est carta memorie que fuit facta inter dominum Guillelmum Ilerdensem episcopum et seniores canonici de aecclesia Sancti Vincentii Rote, videlicet: Petrus prior et Raimundus archidiachonus et Raimundus Sancti Andree Arravensis prior et Ainardo helemosinario et Guillelmus sacrista et Guillelmus prior et Raimundus capellanus et Berengarius camerarius; et filia de Petro Martino merino de Laguarres et de Dodeta uxore sua, nomine Sançia. Quem miles nomine Ozsetus de Alero dedit ad obitum suum pro redemptione anime sue ad supradictam ecclesiam Sancti Vincentii Rote et ad canonici unam terram quem tenebat et habebat infra terminos castrum de Laguarres, in loco ubi dicitur Forn Calcher; afrontat ex parte orientis in vinea de Arnall Stevan qui fuit et nunc est de filiis suis, de occiduo in terras de Martin Çida et de Galin de Turr. Et canonici Sancti Vincentii dederunt ipsa terra ad supra dicto Pere Martin et ad uxore sua Dodeta et ad genero suo Martino et ad uxore sua supradicta Sançia ut edificasset et plantassent eam vineam et quando habuerint eam plantatam et edificatam dividissent per medium. Et ego supradictus Petrus Rotensis prior simul cum aliis senioribus canonici iamdictis facimus concarium de nostram medietatem de ipsam vineam iamdictam ad supradicta Sançia uxor Martini. Et ipsa Sançia dedit nobis canonici aliam vineam infra terminos castrum Alasquarr qui eam et supradicto viro suo Martino advenit de comparatione et comparaverunt de Enngeo Sanz et de uxore sua Garsen et de filiis suis Garcia et Sancio et Petro; est autem supradicta vinea in loco ubi dicitur Campo Amoroso Sutirano, in ipsas

maliolas; afrontat ex parte orte in vinea de Montaner, de occiduo in vinea de Jonan de Pere Sanzio. Tali videlicet pactu et convenientia ut canonici de iam dicta aecclesia Sancti Vincentii, tam presentes quam etiam futuri, et supradicta Sancia et filii sui et omnis posteritas sua teneant et habeant et possideant supradictas vineas franchas et ingenuas ad sua propria voluntate facere sicut suprascriptum est. Et sunt fideiussores de salvetate ex parte canonicis ad Sancia et ad posteritate sua Guillelm Baron de Alasquarr et ad aecclesia Sancti Vincentii et ad canonicis Guillelmus de Felegares gener de Raimundo Durandi de Podio Reig. Et est manifestum.

Sig.SSS.num Guillelmus Dei gratia Ylerdensis episcopus. Sig.SSS.num Petrus prior. Sig. .num Raimundus archidiachonus. Sig.SSS.num Raimundus Arravensis prior. Sig.SSS.num Ainardus helemosinarius. Sig.SSS.num Guillelmus sacrista. Sig. .SSS.num Guillelmo prior. Sig.SSS.num Raimundus capellanus. Sig.SSS.num Berengarius camerarius. Sig.SSS.num Sancia qui hanc cartam mandaverunt scribere et testes firmare et suos signos facerunt. Sig.SSS.num Bernard de Alasquarr. Sig.SSS. num Pere de Lavandera, filius Maria.

Facta ista carta.VI. idus augusti, anno ab incarnatione Domini M^o.C^o.LX°.I^o. regnante Raimundi Berengarii Barchinonensium chomite princepsque regni Aragonis et marchio Ilerde et Dertose.

Ego Ermengaudus diachonus de aecclesia sancta Maria de Alasquarr qui hoc vide et audivi et hanc cartam scripsi et hoc sig.SSS.num feci die et anno quo supra.

N.: Carta partida per A-B-C. Procedència: llegat Miret i Sans, amb referència de l'Arxiu de Roda.

[O. Original perdut.] — A.* J. PASQUAL, *S.A.C.M.*, vol. IX, Docs. de l'Arxiu de Capella, núm. 4, p. 782; *ídem*, vol. VII, p. 594.

«El rey de Aragón D. Jayme (el Conquistador) concede a todos los hombres de Capella perpetuamente: quod firmantia juris accipiatur a vobis et a quolibet vestrum in omni causa et querimonia nisi tale crimen quis comiserit quod mereatur mortem et recepta firmancia aliquis non detineatur. Concede también: quod pignora quae vobis fient per aliquem locum nostrum tenentem aut per merinum vel bajulum aut officialem nostrum ratione peyto, cene, vel alicujus servicii nostri ... non estrahantur de villa sed remaneant semper, et sint ibi donec solutio sit facta de hoc pro quo pignora ipsa facta sunt. Concede igualmente a los hombres de Capella: quod positis pascere ganatos et bestiaria vestra per omnes terminos de Lagarres de area in aream, et possitis ibi lignare ad opus domorum vestrarum ita tamen quod non scindatis arbores virides nisi branchas arborum, ramas, etc., etc.

Datum Ilerda XI. kalendas madii, anno Domini M.CC.L. septimo.»

N.: A.: Es original con sello pendiente en caja de hierro o lata, aunque no tiene firma del rey ni de sus próceres, ni aún de su notario, pero la legitimidad de la pieza es incontrastable.

10

137(0), gener, 13. Benavarri

Violant, lloctinent general i muller d'Alfons, marquès de Villena i comte de Ribagorça i Dénia, presoner dels castellans, referma a la universitat de Capella els privilegis, franqueses i llibertats.

[O. Original perdut.] — A.* J. PASCUAL, *S.A.C.M.*, vol. VII, Docs. de l'Arxiu de Capella, núm. 18, p. 599.

Nos Violant del molt alt senyor D. Alfonso, marquès de Villena, comte de Ribagorça et de Dènia, muller et general lloctinent. Atenens que les grans companyes de França que són entrades en principat de Catalunya, ço és per les partides de Payllars, et nos dubtan nos de aquelles, nos en siam annades ab nostres cars fylls al castell nostre de Pera-Rua; e vos faeells nostres prohomes del loch de Capella nos hajats prestat per forniment del dit castell deu cafiz de forment e sis lits de roba per a nostres companyes hens hajats prestat algunes bésties, per portar lo dit forment e roba, lo que vos havem restituit. Et atenem encara que vosaltres feells nostres, los prohomens del comtat nostre de Ribagorça, nos hajats donats graciòssament en hajuda del eximent de rescat de la preso del dit senyor e marit nostre molt car, lo marqués, centum quinquaginta millia solidos jaccenses. Per ço volem et ab aquesta present carta nostra atorgam a vosaltres que sis vol per lo prèstec del dit forment et bésties et ajuda del dit rescat prejudici algun a vosaltres ni vostres béns non sia engendrat, ni a conseqüència no us puxa ser treyt per en avant, abans vostres privileges, franqueses et libertats romanguen franchs quitis et inmunes. Et in testimoni de la qual cosa manam nos ser feyta et liurada la present carta ...tra ab nostre segell secret segellada per ço com lo ma... avem de present.

Feyta en la villa de Benavarre a ... del mes de jener, anno a Nativitate Domini M.CCC.LX.(X).

11

1413, setembre, 28. Sant Mateu

El capítol provincial dels frares predicadors aprova la fundació de la casa monestir o convent a l'església de Santa Maria de Llinars (t. Benavarri), sota l'orde de Sant Domènec.

[O. Original perdut.] — A.* J. PASQUAL, *S.A.C.M.*, vol. VII, Docs. de l'Arxiu de Llinars, núm. 9, pp. 639-640.

Honorables señòs justícia, jurats, proomens et tot lo consell de la universitat de la vila de Benabarre. Nos frare Johan Gurera indigne mestre en santa theologia et proençal de los frares preycadors de la proença da Aragó, et frare Sanz de Besarán inquisidor general de la heretical pravitat en la sefioria del sefior rey da Aragó, fra Johan Lombart, fra Pere Burgon, preycados generals, et fra Andreu

Ros prior de Sant Matheu, et diffinidos en lo nostre present capitol proençal en lo convent de la vila et universitat de Sant Matheu et fra Pere da Areyns, fra Pere Tur, fra Antoni Canals lector de la seu de València, fra Pasqual Verdero prior de las nostras sorç de la ciutat de València, fra Francesc Sala inquisidor generals de la heretical provitat, fra Antonio der Puig lector de la seu de Tortosa, fra Francesc Ponz prior del conven de Barcelona et mestres en la santa theologia, fra Johan de Alfocea, fra Andreu Guillem, fra Lois Erbas licenciats en santa theologia e tots los altres priors preycadors generals, lectos principals en theologia, et per consequent tots los frares del dit capítol, premesos cordials et devotos saluts en nostre señor Deu et hom crucificat. Notificam a tots la vostra universitat que l venerable et honest religiós et frare nostre frare Anthoni Murta prior prop pasat dels preicadós de Leyda a notificada la vostra santa intenció et devota requesta et petició de ... del justicia, jurats, consells, prohomes et de tota [la vos]tra universitat et vila de Benabarre, lo qual fra [Antho]ni demandà ab gran instància et ardent devoció [fent] que yo lo dit fra Johan proençal demunt dit vulla atorgar a la dita vila et universitat consentiment que en la dita vila haya casa monestir o convent del nostre orde de predicadors. Et per aquel fundar, la dita vila done al orde una església en lo terme de la dita vila la qual es appellada Santa Maria de Linás ab tots los seus drets que hara de present ha et poseheix. En la qual església lo dit orde haya casa et monestir per tots temps. En nosaltres los sobredits frares, oida la votrsa petició et demanda, etc... la qual eglésia tantost com per lo dit frare Anthoni serà rebuda per via de posesió. Yo lo sobredit proençal et tot lo capítol, ara per labors e labors per ara, lo rebem absens així com a presens, així com a casa nostra per fer-ne conven o monestir per lohar nostre senyor Déu et la Verge gloria nostra Dona et lo gloriós Pare nostre et fundador de nostra sacra religió mossent sant Domingo, lo benaventurat confessor e bisbe mossent sant Medart et tots los sants de la glòria celestial et per pregat Déu per tots los fels christians en special per la vostra honorable universitat, etc... En testimoni de veritat de totes las sobreditas cosas trametem-vos aquesta carta patent scripta per mon scribà fra Johan de Alberuela, frare de nostro orde et companyó meu, signada de la mia mà segons he acostumat de signar et segellada en pendent ab lo segell de la proença.

Feyt fou açó en la villa et universitat de Sant Matheu, jurant lo nostre capítol proençal a vint et huyt de setembre, anno Domini M.CCCC.X.III.

N.: *ex A.* (està ab lo sello pendent sencè).